

DİJİTAL GELECEĞE HUKUKİ BAKIŞ AVRUPA BİRLİĞİ YAPAY ZEKA YASASI

*Göksu MERDANOĞLU

GİRİŞ

İnsanlığın şahit olduğu her yüzyıl tarih sahnesine yeni gelişmeler ve odak noktaları ile gelmektedir. Hiç şüphesiz 21. yüzyıl teknolojik gelişmelerin ve insan hayatına her yönden etki eden hızlı devinimlerin çağı olmuştur. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri ise yapay zeka teknolojileridir.

Yapay zeka, verimlilik, veri analizi ve inovasyon başta olmak üzere pek çok noktaya temas eden kazanımlarıyla tüm teknolojik gelişmelerin ve hayatımızın odak noktası haline gelmiştir. Temel dinamikleri ile pek çok alt başlık altında incelenmesi mümkün olan yapay zeka; en basit haliyle ifade edilecek olursa bir makinenin veya yazılımın insan zihninin özelliklerini taklit etmeye çalışarak çeşitli çıktılar ortaya koymaya çalışmasıdır. Daha teknik bir ifadeyle yapay zeka; bilgisayar bilimi ve veri kümelerinin desteğiyle dijital cihazların, özellikle bilgisayarların, okuma, yazma, araştırma, tahmin etme vb. eylemleri gerçekleştiren ve matematiksel bir fonksiyon gibi somut veriler sağlayan 'sui generis beyin' gibi davrandığı bir teknolojidir (International Business Machines, 2023).

Yapay zekâ teknolojilerinin taklit yeteneğinin neredeyse insan özelliklerine tamamen yaklaşması sonucu bu teknolojiler yoluyla sağlanan verilerin aynı zamanda hukukun üstünlüğü; sağlık, çevre gizlilik, güvenlik, insan hakları ve kişisel veriler başta olmak üzere farklı alanlarda bazı hukuki risklere ve uyumsuzlıklara neden olması söz konusu edilmektedir (Yenice Ceylan, 2024). Bahsi geçen hukuki riskler ve uyumsuzluklar yeni bir bilim dalı olarak yapay zeka hukukunun önünü açmıştır. Yapay zeka hukuku, yapay zeka teknolojilerinin kullanımı, regülasyonu ve geliştirilmesi ile ilgili hukuki prensipleri kapsamakta olup teknolojinin hızla gelişimi ile sürekli evrilen bir alandır ve hem hukuki hem de etik açıdan önemli tartışmaları gündeme getirmektedir. Bu hukuki tartışmaların etik ve şeffaf bir çerçevede ilerlemesi, yapay zeka teknolojilerinin sağlayıcıları ve kullanıcıları nezdinde başvurulabilecek bir hukuki sorumluluk zemini oluşturulması açısından ulusal ve uluslararası mevzuatların oluşturulması ve sistematikleştirilmesi büyük önem arz etmektedir (Malmberg, 2022).

Bilgi notu olarak hazırlanmış bu çalışmada yapay zeka hukuku alanında şu ana kadar rastlanılan uyumsuzluklar çerçevesinde ortaya konulmuş hukuki düzenlemelerin kısaca tanıtılması, bu alandaki ilk kapsamlı yasal düzenleme olarak kabul edilen Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası başta olmak üzere önümüzdeki süreç adına beklenti ve öngörülerin genel bir bakışla özetlenmesi amaçlanmaktadır.

YAPAY ZEKAYA HUKUKİ BAKIŞ: MEVZUAT DÜZENLEMELERİ VE DİĞER ÇALIŞMALAR

Yapay zekânın insan hayatına temas eden hemen her konuda şirketler ve hatta devletler arasında rekabet konusu olmasına yol açan faaliyet alanlarının yanı sıra kimi zaman hukuki sorumluluk doğuran uyumsuzluklarla da neticelenmesi söz konusu olmaktadır. Öte yandan, alanın uzmanları yapay zekanın toplumsal düzene ve insan ilişkilerine yönelik olumsuz durumlara sebebiyet verebilecek olası riskleri ile ilgili çeşitli endişeler taşımaktadır. Hatta bazı teknoloji uzmanları, yapay zekanın durdurulamaz ilerlemesinin oluşturduğu tehlikeler nedeniyle, tutarlı ve uygun güvenlik önlemleri alınana kadar bu alandaki araştırmaların askıya alınması gerektiğini savunmaktadır (BBC News, 2023).

Yapay zekanın teknolojinin pek çok alanı gibi insanlığın gelişimi için ortaya koyduğu büyük faydalar ortada olmakla birlikte bu tür durumların minimize edilmesi için söz konusu gelişmelerin evrensel hukukla dengelenmesi gerektiği görülmektedir. Yapay zeka ile ilgili uluslararası hukuki düzenlemeler henüz gelişim aşamasındadır. Ancak devletler, akademik organizasyonlar ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yapay zekanın dengeli bir mekanizma olarak çalışmaya devam etmesini sağlayabilmek adına pek çok çalışma yürütülmektedir. Bu alandaki uyumsuzluklarda hukuki sorumluluğun belirlenmesi, elde edilen verilerin işlenmesi ve gizliliği, olası insan hakkı ihlallerine karşı etik bir çerçeve çizilmesi, fikri mülkiyet ve istihdam başta olmak üzere iş gücü ve emek vasıtasıyla gerçekleştirilen çalışmaların korunmasının bir regülasyona tabi olması gerekliliği söz konusu olmuştur. Nihayetinde bu alanda çok taraflı mekanizmaların tüm unsurlarınca sorumluluk doğurabilecek ortak bir yasanın gerekliliği Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası'nın çalışmalarına zemin hazırlamıştır (Merdanoğlu, 2024).

Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası'nın kabulüne kadar bu alanda gerçekleşen çalışmalar OECD tarafından yayımlanan ilkeler, Avrupa Komisyonu Etik Rehberi, bu alanda yayımlanan Birleşmiş Milletler Raporu, ISO Standartları, IEEE İlkeleri ve İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Japonya gibi bazı ülkeler tarafından yapay zekanın geliştirilmesi ve kullanımına dair çeşitli stratejiler oluşturulması şeklinde özetlenebilir.

Daha geniş bir kapsamda değinmek gerekirse; Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 2019 yılında yapay zeka ile ilgili birtakım etik ilkeler geliştirmiştir. Söz konusu ilkeler yapay zekanın insan odaklı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Avrupa Komisyonu Etik Rehberi ise yapay zeka sistemlerinin güvenli, etik ve insan haklarına saygılı bir şekilde geliştirilmesini teşvik etmekte olup 2021 yılında Avrupa Birliği tarafından önerilen ve daha kapsamlı bir düzenleme niteliğinde olması öngörülen Yapay Zeka Yasası'nın ilk adımları niteliğinde sayılmaktadır. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler, yapay zeka teknolojilerinin, insan haklarına uygunluğunu ve etik denetimini çeşitli gündem maddeleri ve raporlar aracılığıyla ele almaktadır. 2021 yılında yayımlanan bir BM raporu, yapay zekanın insanlığa nasıl hizmet edebileceğine ve olası risklerine değinmiştir. Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) ise yapay zeka teknolojileri ile ilgili standartlar üzerinde çalışmaktadır. Bu standartlar, yapay zeka uygulamalarının güvenliğini, güvenilirliğini ve etkililiğini artırmayı hedeflemektedir. ISO'ya benzer şekilde, Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü (IEEE), yapay zeka sistemlerinin etik ve sosyal etkilerini ele alan ilkeler geliştirmiştir. Bu ilkeler, teknoloji geliştirenlerin, tasarladıkları yapay zeka teknolojilerinin insanların güvenliğine, mahremiyetine ve şeffaflığına saygılı olmasını teşvik etmektedir.

YAPAY ZEKA KAPSAMINDA ÜLKEMİZDE GERÇEKLEŞTİRİLEN HUKUKİ ÇALIŞMALAR

Ülkemizin yapay zeka alanındaki hukuki çalışmaları, son yıllarda artan bir ivme kazanmıştır. Bu çalışmalar temel düzeyde birkaç ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan en önemlisi şüphesiz bu alandaki yasal düzenlemelerdir. Türkiye, yapay zeka teknolojilerinin gelişimini ve kullanımını düzenlemek için çeşitli kanun ve yönetmelikler üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda, veri koruma ve özel hayatın gizliliği kapsamında Genel Veri Koruma Kanunu (KVKK), yapay zeka uygulamalarında veri kullanımına etki eden önemli bir düzenlemedir. Bunun yanı sıra 2021 yılında yayımlanan "Türkiye Yapay Zeka Stratejisi ve Eylem Planı", yapay zeka alanındaki ulusal hedefleri ve öncelikleri belirlemektedir. Söz konusu hedefler araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve etik değerlerin gözetilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Etik değerler kapsamında yapay zeka uygulamalarının etik ve sosyal etkilerini değerlendirmek, yapay zeka sistemlerinin şeffaflığı, hesap verilebilirliğini gözetmek amacıyla çeşitli çalışmalar da yapılmaktadır. Yapay zeka hukukunun gelişimi için en önemli adımlardan bir diğeri ise bu alandaki doktrinsel çalışmalar, uluslararası iş birlikleri ve kamuoyuna yönelik bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarıdır. Bu

kapsamda Türkiye'deki üniversiteler ve araştırma kurumları, yapay zeka ile ilgili hukuki konular üzerine araştırmalar gerçekleştirmekte ve bu alandaki akademik literatürü geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ülkemiz, uluslararası platformlarda yapay zeka ile ilgili hukuki çerçevenin oluşturulmasına katkıda bulunmakta ve Avrupa Birliği'nin yapay zeka düzenlemeleri başta olmak üzere diğer ülkeler ve kurumlarla iş birliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra kamuoyunu yapay zeka ve hukuk arasındaki ilişki hakkında bilinçlendirmek amacıyla seminerler, konferanslar ve eğitim programları düzenlenmektedir.

Bu çalışmalar, Türkiye'nin yapay zeka alanındaki hukuki altyapısını güçlendirmektedir. Ancak bu alan hızlı bir şekilde geliştiği için mevcut yasal düzenlemelerin de sürekli olarak güncellenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Yapay zeka ile ilgili mevcut hukuki düzenlemelerin büyük ölçüde gelişim aşamasında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte daha fazla uluslararası ve ulusal düzeyde düzenlemeler beklenmektedir. Yapay zekanın hızla gelişen doğası, bu alandaki hukuki mevzuatın da daimi olarak inovasyon içinde olmasını gerektirmektedir (Türkiye Yapay Zeka İnisyatifi, 2024).

AVRUPA BİRLİĞİ YAPAY ZEKA YASASI

Yapay zeka kapsamındaki hukuki gelişmelerin en önemlilerinden biri alanının ilki konumunda olan Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası'dır. AB Yapay Zeka Yasası, Avrupa Birliği ülkelerinde yapay zeka teknolojilerinin kullanımı, geliştirilmesi, yasal ve etik standartlarının belirli kurallara bağlanması ve bu alandaki yeniliklerin desteklenmesi için modern, katmanlı bir uygulama mekanizması sunmaktadır. (Kop, 2021)

AB Yapay Zeka Yasası'nın temel özellikleri ve getirdiği dinamikler şu maddelerle özetlenebilir:

- Avrupa Birliği'nin Yapay Zeka Yasası, 2021 yılında Avrupa Komisyonu tarafından önerilen ve 2022'de tartışmalara açılan bir düzenleme taslağıdır.
- Bu yasanın amacı, Avrupa'da yapay zeka teknolojilerinin güvenli ve etik bir şekilde geliştirilmesi, kullanılması ve düzenlenmesidir.
- Aralık 2023'te Parlamento, Kanun üzerinde geçici bir anlaşmaya varmıştır.
- Yapay Zekâ Yasası 01 Ağustos 2024'te resmen yürürlüğe girmiş olup bazı özel hükümler dışında iki yıl içinde tamamen uygulanabilir hale gelecektir.
- Yapay Zeka Yasası'nın kademeli bir uygulama takvimi gereği maddelerin önemli bir kısmı 2 Ağustos 2026'da uygulanmaya başlayacaktır. (EU AI Act, 2024)
- Parlamento, Yapay Zeka Yasasını dijital dönüşümün bir parçası olarak değerlendirmektedir. Yapay Zeka Yasası, şirketleri, sağlayıcıları, ithalatçıları, dağıtımçıları ve bu sistemden etkilenen hemen herkesi yakından ilgilendirmektedir.
- Kanun, yapay zekâ sistemlerini etik, şeffaflık ve risk odaklı bir bakış açısıyla düzenlemektedir.
- Bu riskler kabul edilemez risk, yüksek risk ve sınırlı risk gibi kategoriler altında analiz edilmektedir. Ancak düşük riskli yapay zeka sistemleri için herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır.
- Ancak kamu güvenliğini ilgilendiren konularda, özellikle kolluk kuvvetlerinin faaliyetleri konusunda esnek kurallar bulunmaktadır.
- Yasanın önceliği, AB'de kullanılan yapay zeka sistemlerinin güvenli ve zararsız olmasını sağlamaktır. (EU AI Act, 2024)
- Söz konusu yapay zekâ sistemleri, bağımsız veya entegre bir şekilde kullanılabilir veya entegre edilmeksizin daha büyük bir sistemin işlevselliğine katkıda bulunarak bileşeni olabilir. Bu büyük

sistemin tamamı Yasa gereğince tek bir yapay zeka sistemi olarak kabul edilmektedir (Yenice Ceylan, 2024).

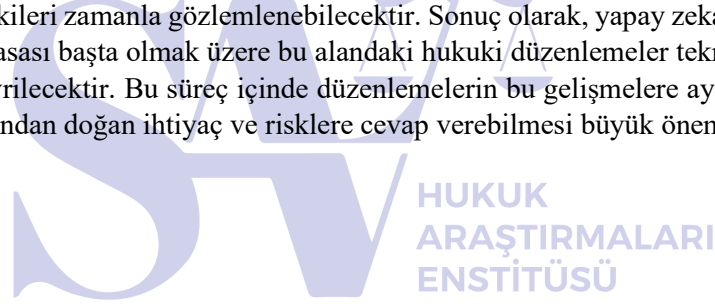
▪Kanun, günlük hayatta sıklıkla kullanılan ChatGPT gibi yapay zeka teknolojileriyle de de yakından ilgilidir.

▪İhlalin türüne bağlı olarak para cezaları 10 milyon ile 40 milyon arasında veya yıllık beyanın %1,5 ile %7'si arasında değişmektedir (European Commission, 2023).

▪Kabul edilemez riskler bağlamında temel insan haklarına yönelik tehditler sınırlandırılmaktadır.

▪Kanun, Avrupa Komisyonu tarafından koordinasyonlu bir Yapay Zeka Ofisi kurulmasını öngörmektedir (European Commission, 2023).

Yapay zeka hukukunun geleceği, hem teknolojik gelişmelere hem de toplumsal, etik ve hukuki ihtiyaçlara bağlı olarak şekillenmektedir. Bu alanda etik standartların, hukuki sorumlulukların ve düzenlemelerin gelişmesi, uluslararası standartların oluşması, iş gücü ve istihdama olan etkilerinin açıkça belirlenmesi ve uygun önlemler alınması, veri yönetimi ve gizliliğinin daha net düzenlemelere tabi olması ve bu alandaki eğitim, araştırma ve kamuoyu farkındalığının artması beklenmektedir. Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası, hem teknolojik gelişmeleri yönlendirme hem de sosyal ve etik standartları gözetme konusunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu yasayla birlikte, yapay zeka sektöründe güvenli ve şeffaf bir ortamın sağlanması hedeflenmektedir. Ancak, yasanın uygulanabilirliği ve etkileri zamanla gözlemlenebilecektir. Sonuç olarak, yapay zeka hukuku ve Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası başta olmak üzere bu alandaki hukuki düzenlemeler teknolojinin gelişimine bağlı olarak sürekli evrilecektir. Bu süreç içinde düzenlemelerin bu gelişmelere ayak uydurması ve bu teknolojinin kullanımından doğan ihtiyaç ve risklere cevap verebilmesi büyük önem taşıyacaktır.

REFERANSLAR

- BBC News Türkçe, 2023. “Yapay zeka nedir, tehlikeli olabilir mi, hangi meslekleri tehdit edebilir?” <<https://www.bbc.com/turkce/articles/cqqked1xv47o>>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- EU AI Act, 2024. “Chapter I – General Provisions”. <<https://www.euaiact.com/title/1>>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- European Commission, 2023. “Statement by President von der Leyen on the political agreement on the EU AI Act”. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_6474>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- European Parliament, 2023. “EU AI Act: First Regulation Artificial Intelligence” <<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- International Business Machines, 2023. “Artificial Intelligence”. <<https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence>>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- Kop, M. (2021). EU Artificial Intelligence Act: The European Approach to AI, Transatlantic Antitrust and IPR Developments. Stanford University, Issue No. 2/2021. <<https://law.stanford.edu/publications/eu-artificial-intelligence-act-the-european-approach-to-ai/>>.
- Malmberg, F. 2022. “Narrative Dynamics in European Commission AI Policy—Sensemaking, Agency Construction, and Anchoring.” *Review of Policy Research*: 757–780. advanced online publication. <<https://doi.org/10.1111/ropr.12529>>.
- Merdanoğlu, G., 2024. “Legal Dilemmas in AI: European Parliament Approves the Proposed Artificial Intelligence Act” <<https://turkishlawblog.com/talents/detail/legal-dilemmas-in-ai-european-parliament-approved-the-proposed-artificial-intelligence-act>>. (Erişim Tarihi 15.11.2024).
- Türkiye Yapay Zeka İnisyatifi, 2024. “Yapay Zeka Etik İlkeleri ve Hukuki Düzenlemeler Raporu” <<https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2024/06/TRAI-Yapay-Zeka-Etik-Ilkeleri-ve-Hukuki-Duzenlemeler-Raporu-Mayis-2024-5.pdf>>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- Yenice Ceylan, Ö. (2024). Yapay Zekânın Hukuki Statüsünün Değerlendirilmesi. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10(1), 35-52. <<https://doi.org/10.54699/andhd.1390938>>.

KAYNAKÇA

- <https://oecd.ai/en/ai-principles>
- <https://hukukvebilisim.org/uluslararasi-yapay-zeka-standartlari/>
- <https://turkiye.un.org/tr/264412-bm-genel-kurulunun-tarihi-yapay-zeka-karar%C4%B1>
- <https://unsceb.org/united-nations-system-white-paper-ai-governance>
- https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/scientific-support-eu-policies/european-group-ethics_en
- <https://www.ieee.org/about/corporate/governance/p7-8.html>
- <https://www.mindfoundry.ai/blog/ai-regulations-around-the-world>
- <https://www.btkakademi.gov.tr/portal/course/yapay-zeka-ve-algoritmalarina-giris-17500>